

УДК 376.112.

DOI: 10.15587/2519-4984.2019.155002

РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ ГНОСТИЧНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

© М. І. Берегова

У статті описані рівні сформованості гностично-технологічної компетентності майбутніх спеціальних педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання, використавши метод анкетування та аналізу. Для успішного введення в практику навчання та виховання дітей з особливостями розвитку різних інновацій, реалізації в умовах інклюзії поставлених завдань, спеціальний педагог повинен володіти необхідним рівнем професійної компетентності: мати знання про особливості організації та роботи в умовах інклюзивної освіти; вміти креативно та творчо застосовувати знання в організації взаємодії всіх учасників навчально-корекційної роботи; створювати розвивальне середовище в умовах інклюзивного навчального закладу тощо.

У процесі дослідження виділено критерії гностично-технологічної компетентності майбутніх логопедів до роботи в умовах інклюзивного навчального закладу та показники до нього: осмисленість теоретико-технологічних знань про особливості організації та роботи в умовах інклюзивної освіти; креативність технологічних знань та творчий підхід в організації взаємодії всіх учасників навчально-корекційної роботи; створення розвивального середовища в умовах інклюзивного навчального закладу. Виокремлення гностично-технологічного критерію готовності майбутніх спеціальних педагогів до роботи в інклюзивному навчальному закладі, активного впровадження інклюзивного навчання детермінується багатьма факторами, зокрема урахуванням, управлінням, регуляцією різних психічних станів дитини з особливостями психофізичного розвитку, корекцією її вад у взаємодії «спеціальний педагог – дитина». Відповідно, при інклюзивному навчанні взаємодія з дитиною не повинна ускладнювати її пізнавальну та навчальну діяльність, тим більше, що стан здоров'я дитини залежить від навчального та емоційного навантаження.

Для проведення експериментальної роботи розроблено експериментальні завдання до виокремленого критеріального показника з метою з'ясування рівнів сформованості гностично-технологічної компетентності майбутніх спеціальних педагогів до роботи в інклюзивному середовищі. До кожного завдання сформовано шкалу оцінювання

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне середовище, гностично-технологічна компетентність, розвивальне середовище

1. Вступ

В умовах активного розвитку інклюзивної освіти в Україні набуває актуальності питання формування професійних компетенцій майбутніх спеціальних педагогів.

Корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчального закладу потребує особливої підготовки спеціального педагога, оскільки вона є вирішальним фактором розвитку й навчання дитини. Розв'язання завдань, які стоять перед логопедами в умовах інклюзії значною мірою залежить від професіоналізму педагогів, їх культури, духовності, моральності.

Для успішного введення в практику навчання та виховання дітей з особливостями розвитку різних інновацій, реалізації в умовах інклюзії поставлених завдань, педагог повинен володіти необхідним рівнем професійної компетентності: мати теоретико-технологічні знання про особливості організації та роботи в умовах інклюзивної освіти; вміти креативно та творчо застосовувати знання в організації взаємодії всіх учасників навчально-корекційної роботи; створювати розвивальне середовище в умовах інклюзивного навчального закладу тощо.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вчені приділяють увагу характеристиці інклюзивної освіти як моделі соціального устрою [1], виділяють основні психолого-педагогічні проблеми організації інклюзивної освіти у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах [2, 3]. Українські вчені досліджують проблеми формування професійних компетентностей вчителів-логопедів [4, 5]. Вчені наголошують на необхідності корекційної спрямованості навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку незалежно від типу закладу; у своїх роботах висвітлюють положення про те, що зміст та засоби корекції обумовлюються специфікою наявного порушення, а не формами організації навчання [6, 7]. Першочерговою і важливою умовою розвитку інклюзивного навчального простору, на думку зарубіжних дослідників, є підготовка компетентних педагогів, здатних і готових ефективно працювати з дітьми, що мають особливості психофізичного розвитку [8, 9].

Проблема підготовки компетентних спеціальних педагогів до роботи у сучасних умовах інклюзивного навчального середовища є актуальною і малодослідженою.

3. Мета та задачі дослідження

Мета статті: розкрити рівні сформованості

гностично-технологічної готовності майбутніх логопедів до роботи в умовах інклюзивного навчання.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1. Охарактеризувати якості, необхідні спеціальним педагогам для роботи в умовах інклюзивного навчального закладу.

2. Виділити критеріальні показники гностично-технологічної готовності майбутнього фахівця.

3. Охарактеризувати підібрані завдання для визначення рівня готовності майбутніх спеціальних педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчального закладу.

4. Матеріали та методи дослідження

У дослідженні використано метод анкетування та аналіз роботи студентів на заняттях з метою визначення рівня сформованості гностико-технологічної компетентності майбутніх спеціальних педагогів. Метод аналізу навчальних планів та наукової літератури було використано з метою визначення сучасного стану підготовки спеціальних педагогів до роботи в умовах інклюзії.

Науковці зазначають, що у підготовці логопедів визначальною і провідною є роль науки. Педагоги ВНЗ мають здійснювати цілеспрямовану підготовку висококваліфікованих кадрів за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями і випускати логопедів конкурентноспроможних у світовій системі спеціальної освіти [10].

Формування певного рівня знань, умінь і навичок майбутніх спеціальних педагогів передбачає наявність наступних якостей:

– *мотиваційних*, що формують стійкий інтерес та зацікавленість студентів до інклюзивного навчання, прагнення до включення дитини в інклюзивний процес, беручи до уваги рівень її психофізичного та мовленнєвого розвитку;

– *емоційних*, що передбачають встановлення емоційного контакту з дитиною та постійну підтримку стабільно-позитивного емоційного стану педагога;

– *гностичних*, що передбачають оволодіння певним обсягом знань, умінь і навичок щодо роботи в інклюзивних навчальних закладах, свідомого використання набутих знань в інклюзивному процесі;

– *деонтологічних*, що визначають моральність, культуру, етику майбутнього корекційного педагога;

– *оцінних*, що передбачають рефлексію, самооцінку, аналіз діяльності інших спеціальних педагогів.

Виокремлення гностично-технологічного критерію готовності майбутніх спеціальних педагогів до роботи в інклюзивному навчальному закладі, активного впровадження інклюзивного навчання детермінується багатьма факторами, зокрема урахуванням, управлінням, регуляцією різних психічних станів дитини з психофізичними вадами, корекцією її вад у взаємодії «спеціальний педагог – дитина». Відповідно, при інклюзивному навчанні взаємодія з дитиною не повинна ускладнювати її пізнавальну та навчальну діяльність, тим більше, що стан здоров'я дитини залежить від навчального та емоційного навантаження.

Критерій гностично-технологічної готовності відображає теоретичну сторону навченості та освіче-

ності майбутнього фахівця. Критеріальні показники:

– осмисленість теоретико-технологічних знань про особливості організації та роботи в умовах інклюзивної освіти;

– креативність технологічних знань та творчий підхід в організації взаємодії всіх учасників навчально-корекційної роботи;

– створення розвивального середовища в умовах інклюзивного навчального закладу.

До кожного з виділених показників ми підібрали завдання для визначення рівня готовності майбутніх спеціальних педагогів працювати в умовах інклюзивного навчального закладу.

Для визначення рівня осмисленості теоретико-технологічних знань про особливості організації та роботи в умовах інклюзивної освіти ми пропонуємо використовувати такі завдання.

Завдання № 1. Розробка доповіді на науково-практичний семінар

Мета: перевірити рівень теоретичних знань студентів про особливості роботи в умовах інклюзивного навчального закладу.

Процедура виконання: Експериментатор пропонує студентам самостійно розробити доповідь на науково-практичний семінар, для цього здійснити вибір теми, змісту доповіді у площині актуальних проблем інклюзивного навчання і засобів для її презентації.

Оцінна шкала:

Високий рівень (2 б.) – повне знання процесу організаційної роботи в умовах інклюзивного навчання, самостійна підготовка до семінару та пояснювальний супровід при виконанні завдання.

Середній рівень (1 б.) – потребує додаткової допомоги у виконанні завдання, часткове знання про організацію роботи корекційного педагога в умовах інклюзивного навчання;

Низький рівень (0 б.) – відсутність (повна або часткова) знань, умінь і навичок підготовки до роботи в умовах інклюзивного навчання.

Завдання №2. «Педагогічна гра».

Мета: перевірити рівень володіння методами навчально-виховної роботи в умовах інклюзивного навчального закладу.

Процедура виконання: Експериментатор пропонує студентам самостійно придумати гру для дітей з вадами психофізичного розвитку та дітей з нормою в умовах інклюзивного навчального закладу з метою розвитку дружніх відносин між дітьми.

Оцінна шкала:

Високий рівень (2 б.) – вільно орієнтується у теоретико-практичній площині питання, представляючи власні ігри, припущення щодо певних труднощів організації ігрової діяльності в умовах інклюзивного навчання, оцінює діяльність колег, висловлює рекомендації та побажання.

Середній рівень (1 б.) – нечітко уявляє собі завдання та технологію організації ігрової діяльності в умовах інклюзивного навчання, відчуває певні труднощі при оцінці матеріалів, представлених іншими студентами.

Низький рівень (0 б.) – не може виконати завдання, або відмовляється його виконувати.

Для визначення рівня креативності технологічних знань ми пропонуємо такі завдання.

Завдання № 1. «Консультації для педагогів»

Мета: визначити рівень знань, умінь і навичок змістово представляти сутність проблеми та окреслювати її зміст відповідно до інтересів слухачів.

Процедура виконання:

Експериментатор пропонує ознайомитися з матеріалами підготовлених консультацій для педагогів (корекційних педагогів, вчителів початкових класів, вихователів тощо), визначити їх спрямованість до категорії слухачів, проаналізувати, обґрунтувавши свою відповідь.

Оцінна шкала:

Високий рівень (2 б.) – правильно виконують завдання, акцентуючи увагу на особливостях процесу інклюзивного навчання як студентам, так і викладачам;

Середній рівень (1 б.) – наявні труднощі у вирішенні завдання, невлесно аргументують особливості роботи в умовах інклюзивного навчання, не правильно визначають переваги та недоліки.

Низький рівень (0 б.) – не змогли вирішити поставлене завдання, або відмовилися від виконання.

Завдання № 2. «Розбір ситуацій».

Мета: виявити вміння творчо підходити до вирішення ситуаційної проблемної задачі, відстоювати правильність власної педагогічної позиції.

Процедура виконання:

Експериментатор роздає картки з педагогічною ситуацією щодо інклюзивного навчання. За допомогою смайлів (посміхається – правильно, а засмучений – неправильно) пропонується визначити правильність або помилковість дій педагога, довести власну думку.

Ситуація 1. У класі зав'язалася бійка між двома учнями: з особливостями психофізичного розвитку та з нормою.

А. Вчитель спочатку обняв одного, а потім другого учнів і сказав їм на вухо щось приємне і за спокійливе.

Б. Вчитель закликав учнів негайно припинити бійку, погрожуючи поставити у щоденнику негативну оцінку за поведінку.

Ситуація 2. Під час уроку один із учнів з особливостями розвитку вжив ненормативну лексику. Як спеціальному педагогу реагувати на це?

А. Провести з учнями бесіду про історію ненормативної лексики й наголосити на недоцільності її вживання.

Б. Вигнати учня з класу, і сказати, щоб наступного дня на уроки не приходив без батьків

Ситуація 3. Під час навчальної гри учні інклюзивного класу посварилися за те, щоб отримати бажану роль. Як усунути цей конфлікт?

А. Організувати міні-кастинг на краще виконання ролей.

Б. Вибірково переконати учнів, що вони не здатні якісно виконати бажану роль.

Оцінна шкала:

Високий рівень (2 б.) – корекційний педагог вирішує ситуацію швидко, вміє знаходити помилки; має чітку позицію щодо обґрунтування власної точки зору, може запропонувати власний варіант рішення.

Середній рівень (1 б.) – мають місце труднощі у вирішенні педагогічної ситуації, наведенні аргументів та власного варіанта вирішення проблеми.

Низький рівень (0 б.) – не змогли або відмовилися виконувати завдання.

З метою перевірки вміння студентів створювати розвивальне середовище в умовах інклюзивного навчального закладу можна застосовувати наступні завдання.

Завдання № 1. «Презентація».

Мета: виявити вміння креативно представити навчальний проект з проблем інклюзивного навчання.

Процедура виконання:

Експериментатор пропонує у довільній формі (ділова гра, кросворд, ребус, розв'язання проблемної ситуації тощо) представити навчальний проект і наочний матеріал із ситуаційними ілюстраціями.

Оцінна шкала:

Високий рівень (2 б.) – спеціальний педагог підготував презентацію швидко, вміє знаходити цікаві ідеї.

Середній рівень (1 б.) – мають місце труднощі у створенні власної презентації, виникають труднощі у самостійному виконанні завдання.

Низький рівень (0 б.) – не змогли або відмовилися виконувати завдання.

Завдання № 2. «Педагогічний футбол»

Мета: продіагностувати вміння студентів створювати розвивальне середовище в умовах інклюзивного навчального закладу.

Процедура виконання: Експериментатор розділяє студентів на дві групи, кожна з яких пропонує варіант творчого завдання або гри для використання в умовах інклюзивного навчального закладу. Студенти обмінюються думками, закидаючи один одному голи. Програє та команда, яка «пропускає» гол.

Оцінна шкала:

Високий рівень (2 б.) – студенти пропонують багато варіантів, вміють знаходити цікаві ідеї.

Середній рівень (1 б.) – мають місце труднощі у створенні завдань, виникають труднощі у самостійному виконанні завдання.

Низький рівень (0 б.) – не змогли або відмовилися виконувати завдання.

5. Результати дослідження

На основі розроблених завдань, було виокремлено три рівні сформованості гностично-технологічної компетентності майбутніх спеціальних педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання: високий, середній, низький.

Високий рівень – якісне використання набутих знань для вирішення корекційно-діагностичних, корекційно-розвивальних, корекційно-навчальних, корекційно-виховних задач; бажання та можливість майбутнього фахівця в умовах інклюзивного навчання урізноманітнювати, видозмінювати завдання для дітей з урахуванням особливостей фізичного, психічного та мовленнєвого розвитку; вміння майбутнього спеціального педагога створювати навчально-виховне середовище для розвитку дитини з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчального закладу.

Середній рівень – використання набутих знань для вирішення корекційно-діагностичних, корекційно-розвивальних, корекційно-навчальних, корекційно-виховних задач та паралельне набуття нових знань; можливість майбутнього фахівця в умовах інклюзивного навчання урізноманітнювати, видозмінювати завдання для дітей з урахуванням особливостей фізичного, психічного та мовленнєвого розвитку; не розуміння особливостей створення навчально-виховного середовища для розвитку дитини з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчального закладу.

Низький рівень – вміння використовувати набуті знання для вирішення корекційно-діагностичних, корекційно-розвивальних, корекційно-навчальних, корекційно-виховних задач не сформовано; не має можливості в умовах інклюзивного навчання урізноманітнювати, видозмінювати завдання для дітей з урахуванням особливостей фізичного, психічного та мовленнєвого розвитку; не розуміння особливостей створення навчально-виховного середовища для розвитку дитини з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчального закладу.

6. Висновки

1. У статті охарактеризовано основні якості, необхідні майбутнім спеціальним педагогам для ро-

боти в умовах інклюзивного навчального закладу, а саме стійкий інтерес та зацікавленість студентів до інклюзивного навчання, прагнення до включення дитини в інклюзивний процес, беручи до уваги рівень її психофізичного та мовленнєвого розвитку; встановлення емоційного контакту з дитиною та постійну підтримку стабільно-позитивного емоційного стану педагога; оволодіння певним обсягом знань, умінь і навичок щодо роботи в інклюзивних навчальних закладах, свідомого використання набутих знань в інклюзивному процесі; моральність, культура, етика майбутнього корекційного педагога; рефлексія, самооцінка, аналіз діяльності інших спеціальних педагогів.

2. На основі аналізу наукової літератури виділено критеріальні показники гностично-технологічної готовності майбутнього фахівця до роботи в умовах інклюзії. Це осмисленість теоретико-технологічних знань про особливості організації та роботи в умовах інклюзивної освіти; креативність технологічних знань та творчий підхід в організації взаємодії всіх учасників навчально-корекційної роботи; створення розвивального середовища в умовах інклюзивного навчального закладу.

3. У започаткованому дослідженні підібрано та охарактеризовано підібрані завдання для визначення рівня готовності майбутніх спеціальних педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчального закладу.

Література

1. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою // Особлива дитина: навчання і виховання. 2014. № 2. С. 7–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DLog_2014_2_3
2. Кузава І. Б. Інклюзивна освіта як психолого-педагогічна проблема: зб. наук. пр. // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2009. № 20. С. 35–38.
3. Миронова С. П. Особливості інклюзивної дошкільної освіти // Вихователь – методист дошкільного закладу. 2010. № 11. С. 8–15.
4. Пінчук Ю. В. Система професійної компетентності вчителя-логопеда: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2005. 30 с.
5. Савінова Н. В. Актуальні проблеми формування професійної компетентності вчителів-логопедів: зб. наук. пр. // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2014. № 9 (1). С. 162–169.
6. Савінова Н. В. Інноватика в логопедії // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, 2015. Т. III (36), № 74. С. 51–55.
7. Савінова Н. В., Берегова М. І. Деонтологічна компетентність корекційного педагога в умовах інклюзивного навчання // Молодий вчений. 2015. № 2 (17 (IV)). С. 99–102.
8. Corbett J. Inclusive education and school culture // International Journal of Inclusive Education. 1999. Vol. 3, Issue 1. P. 53–61. doi: <http://doi.org/10.1080/136031199285183>
9. Volonino V., Zigmund N. Promoting Research-Based Practices Through Inclusion? // Theory Into Practice. 2007. Vol. 46, Issue 4. P. 291–300. doi: <http://doi.org/10.1080/00405840701593873>
10. Шеремет М. К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах України // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. 2011. № 17 (1). С. 7–11.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Савінова Н. В.
Дата надходження рукопису 20.12.2018*

Берегова Марія Ігорівна, викладач, кафедра спеціальної освіти, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, вул. Нікольська, 24, м. Миколаїв, Україна, 54030
E-mail: beregova3103@gmail.com